

Vijfenzestig jaar Vogelbeschermingswacht 'Zaanstreek'

Ed Staats

Onder jubilerende vogelorganisaties neemt de 65 jaar oude Vogelbeschermingswacht 'Zaanstreek' een aparte plaats in. Samen met de Vereniging voor Vogelbescherming 's-Gravenhage e.o. – die 88 jaar bestond in 2008 – behoort hij tot één van de oudste vogelverenigingen van ons land.

Oprichting in de bezettingsjaren

De oprichting vond plaats op 17 april 1943. Dat was circa twee jaar voor het einde van de Tweede Wereldoorlog. In deze jaren was het door de Duitse bezetting uiteraard moeilijk een vereniging op te richten. Toch hebben de twee oprichters, Roefstra en Kelder – beiden lid van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJV) – doorgezet. Men startte in mei 1943 met eenentwintig leden, zes vogelwachters en politiebeambten die waren aangesteld als Controleur Vogelwet 1936.

Tot aan de hongerwinter van 1944-'45 werd er in de Zaanse 'velden' gecontroleerd op het rapen van eieren van (weide)vogels. Dit rapen van eieren door boeren, jagers, stropers en vissers was één van de redenen voor het oprichten van de vereniging. Men leefde in die tijd van de natuur, maar bezorgde vogelwachters hadden toen al het idee dat dit de vogels en in het bijzonder de Zaanse vogels niet ten goede kwam. De controle werd uitgevoerd door de zes politiebeambten die een officiële rijksaanstelling hadden om bekeuringen uit te delen. In de winter van 1944-'45 werd het controleren echter wat losgelaten. De voedselsituatie was precair, met name in het westen van Nederland. De geraapte eieren hielden mensen in leven en daarom kon je toch niet al te streng optreden tegen het rapen van eieren, zo was de terechte gedachte.

In de oorlogsjaren was er nog geen officieel bestuur. Het werd geïnstalleerd na de bevrijding, tijdens de eerste ledenvergadering op 10 juni 1945 en

bestond uit drie personen: voorzitter, secretaris en penningmeester. De bij Koninklijk Besluit pas op 14 juli 1946 goedgekeurde statuten vermeldden in artikel 2: 'Het doel van de vereniging is, den huidige vogelstand aan de Zaanstreek voor het nageslacht te behouden en dezen vogelstand zoo mogelijk te verbeteren'.

Na het vertrek van de bezetter werd de voedselsituatie weer (wat) beter en vanaf dat moment werd er weer volop gecon-

Na de oprichting in de oorlogsjaren trad op 10 juni 1945 het eerste bestuur aan met als voorzitter Jan Albers, thans erelid van de vereniging.
Foto: C. Brinkman.

De opstellers van het Natuurbeschermingsplan voor de Zaanstreek 1970. Van links naar rechts: H. Mensink, H. Rijst, M. van Herp, J. Bedet, B. Prijs & S. de Witte (t).
Foto: C. Brinkman.

troleerd in de veenweidegebieden. Menige bekeuring was het gevolg. Controle 'onder de pet' en in het 'doffie' van de Oostzaner jol was zeker nodig, omdat het eieren rapen nog volop doorging na de oorlog. Al vijf jaar na de oprichting werd aan jongeren van twaalf tot zeventien jaar de mogelijkheid geboden om jeugdlid te worden. Dit was toen een gouden greep, want in 1951 bedroeg hun aantal 68, terwijl er daarnaast vijftig leden en 198 donateurs waren. Zeer opmerkelijk, deze aantallen jeugdleden, zeker nu het huidige bestuur 57 jaar later helaas nog geen resultaat boekt bij het opnieuw opzetten van een jeugdafdeling. Vanaf 1948 kwamen er twee jeugdleiders in het bestuur en werd ook een jeugdbestuur geformeerd.

Eerste vrouw wordt lid

Door gebrek aan leidinggevenden moest begin oktober 1953 de succesvolle jeugdafdeling worden opgeheven. Uit een rekening in 1959 voor zaalhuur op naam van De Jeugdvogelwacht (?) valt echter af te leiden dat er in latere jaren opnieuw jeugdactiviteiten zijn ontplooid. Er werden toen diverse filmvertoningen georganiseerd voor scholieren. Het 10-jarig bestaan werd gevierd met een (internationaal getinte) tentoonstelling

'Wiek en Sneb'. Deze trok maar liefst 3765 bezoekers! De naam van de tentoonstelling was gebaseerd op de allereerste uitgave van het blad 'Wiek en Sneb' in 1953. In datzelfde jaar ontspan zich in de ledenvergadering een moeilijke discussie. Er had zich een jonge vrouw aangemeld als lid. Kennelijk zonder succes; een jaar later kwam hierin duidelijkheid. Het was een moeilijk jaar voor bestuur en vereniging, met zelfs twee ledenvergaderingen. Waarschijnlijke oorzaken waren het aftreden van twee bestuursleden, naast het 'moeilijke' probleem van de aanmelding van de eerste vrouw. De voorzitter stapte uit het bestuur, evenals de secretaris. Een hele aderslating, maar na het raadplegen van de leden bood het nog zittende bestuur uiteindelijk ruimte tot het toelaten van vrouwelijke leden, waarbij degene die zich als eerste vrouw had aangemeld, tegelijk in het bestuur gekozen werd als secretaris. Het toelaten van vrouwen als lid was in elk geval voor één lid reden om te bedanken als lid van 'deze vereniging met een zo uitgesproken mannelijk karakter'. Hij gaf wel aan alle begrip te hebben voor de bestuursmoeilijkheden die er waren en kennelijk alleen door de komst van de 'mejjuffrouw' opgelost konden worden. Een mooie anekdote! En gelukkig nu vreemd aandoend met het huidige grote aantal vrouwelijke leden.

De tweede helft van de jaren vijftig kabbelde de vereniging rustig voort. Er waren in die tijd nog weinig planologische problemen in de Zaanstreek en het ging kennelijk goed met de vogelstand en de natuur in onze streek.

Extra aandacht voor planologie

De periode 1963-'72 kenmerkte zich door een zeer grote expansiedrift van de Zaanse gemeenten; de aanleg van wegen, woonwijken en industrieterreinen was een feit. Door de aanleg van woonwijken en het Coentunneltracé werd het fraaie Oostzanerveld gehalveerd. Langzamerhand verdwenen open polders langs het Noordzeekanaal om plaats te maken voor industrieterreinen. De groeiplannen van Zaanstad waren eind jaren zestig van de vorige eeuw het sein voor diverse Zaanse natuurorganisaties om in actie te komen. De Vogelbeschermingswacht vormde een planologische commissie.

In het Natuurbeschermingsjaar N'70 (1970) verscheen een zeer fraai, goed doordacht en grootschalig Natuurbeschermingsplan voor de Zaanstreek. Het werd te vuur en te zwaard verdedigd bij de (Zaanse) politiek. Uiteindelijk werden de groeiscenario's van de gemeente door deze acties naar beneden bijgesteld. Het geplande aantal inwoners zou minder snel stijgen dan eerder voorzien. Een groot succes!

Een vrolijke noot in deze periode was de eerste Vlielandexcursie in 1967. Een zestal leden had het plan opgevat om naar het vogelrijke eiland Vlieland af te reizen voor een vierdaagse vogeltrip. Toen nog

een hele reis met een gammele veerboot en een primitief onderkomen. Inmiddels is deze Vlielandexcursie uitgegroeid tot een groots evenement, dat vanaf 1967 elk jaar plaatsvond. In 2007 voor de eenenveertigste keer, met meer dan veertig deelnemers.

Grondaankopen

Tijdens de filmavond bij het 30-jarig bestaan kondigde het hoofdbestuur van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels (nu Vogelbescherming Nederland) aan f50.000 beschikbaar te stellen voor grondaankopen in het Reefgebied. Een geweldige geste voor de Zaanse natuur. Ook de jaren zeventig kenmerkten zich nog door uitbreidingsdrift van de gemeente Zaanstad. Een deel van de Polder Westzaan werd opgeofferd voor woonwijken. Ook het fraaie Guisveld werd bedreigd. Dit zou het centrum van de (bebouwde) Zaanstreek moeten worden. Via acties van (onder andere) onze vereniging werden in 1983 grondaankopen gedaan op strategische plaatsen in het veld na geldinzamelingsacties bij onze leden, donateurs en andere Zaanse natuurliefhebbers. De grond werd daarna voor f1,00 overgedragen aan Staatsbosbeheer. En dat in het veertigste bestaansjaar van onze vereniging!

Het eerste eigen verenigingsorgaan verscheen in 1977: De Grutter. Die naam werd ingegeven door de Zaanse volksnaam voor de Grutto, die hier 'grutter' wordt genoemd en het feit dat de Zaanse voedingsindustrie ook beschikt over een grootgrutter (Albert Heijn)!

Voorloper van De Grutter was het blad 'Wiek & Sneb', dat later overging in *het Vogeljaar*. In deze vogelbladen was ruimte gereserveerd voor verscheidene vogelwerkgroepen, waaronder dus onze vereniging. Eigenlijk zijn wij als één van de oudste vogelwerkgroepen van Nederland de eerste uitgever geweest van *het Vogeljaar*, een blad dat nog steeds bestaat! Het 35-jarig bestaan in 1978 werd opnieuw gevierd in de overvolle zaal van De Speeldoos te Zaandam. Hierbij was ook weer de nestor van de Nederlandse natuur- en vogelbescherming Jan P. Strijbos aanwezig. Toen al op leeftijd, 87 jaar oud, maar toch nog steeds still going strong. De aanduiding 'Jan P.' was voldoende.

De diverse 'clubbladen' van de vogelbeschermingswacht.

Aanleg van een breedwand voor Oeverwaluven in Het Twiske.

Foto: C. van Velzen.

Iedereen in de natuurwereld wist dan over wie het ging. Hij vertoonde een drietal van zijn bekende films en verhaalde over enkele belevenissen met zijn vogelvriend, de eveneens zeer bekende natuurbeschermer Jac. P. Thijssse.

Rust aan het front

De jaren 1983-'92 kenmerkten zich door rust aan het front. De Zaanse veenweiden waren nu redelijk tot goed beschermd, omdat grote delen inmiddels in bezit waren van landelijke natuurorganisaties als Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Het Noord-Hollands Landschap, de voorganger van Landschap Noord-Holland, was in de Zaanstreek ook al actief met weidevogelbescherming en natuurbeheer. De expansiedrift van de gemeente Zaanstad was wat geluwd. Het 40-jarig bestaan was een hoogtepunt door het uitgeven van het eerste eigen boek 'Zaanse Vogels'. Het was de kroon op het werk van veertig jaar vogelbescherming in de Zaanstreek. Vierentwintig karakteristieke Zaanse vogelsoorten werden behandeld in dit boek, naast het voorkomen en de verspreiding van verschillende andere soorten.

De Vogelbeschermingswacht 'Zaanstreek' had de smaak van het uitgeven van

boeken te pakken, want tijdens het 45-jarig bestaan zag opnieuw een boek het licht: 'Watervogels in de Zaanstreek'. Het was een weergave van tien jaar wintervogeltellingen in de Zaanstreek, van het winterseizoen 1976-'77 tot en met 1985-'86. Deze tellingen worden nog steeds gebiedsdekkend uitgevoerd, waardoor een reeks van meer dan dertig jaar is ontstaan. In 1991 kwam er een nieuwe loot aan de stam: de Pers- en Propaganda Commissie (PPC). Een cursus Vogels Herkennen werd opgezet. De cursus voorzag in een behoefte, want er kwamen 130 aanmeldingen, terwijl op maximaal dertig gerekend was.

Het 50-jarig bestaan stond in het teken van de Grutto, met onder andere de verschijning van het boek 'Grutto's'. Het werd uitgebracht samen met de Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN).

Een ander aansprekend gebeuren was een actie voor de bouw van een kunstmatige breedwand voor Oeverwaluven, met als locatie Het Twiske. De nuttige insectenetende Oeverwaluw, die als broedvogel uit de Zaanstreek al tientallen jaren verdwenen was, kon daardoor weer terugkeren, zo was de gedachte. Via een sponsoractie onder de Zaanse industrie,

leden en donateurs, werd het benodigde bedrag (f50.000) bijeengebracht en zo kon met de bouw worden begonnen. Na enkele jaren van leegstand vonden de Oeverzwaluwen de wand, waarin zij tot op de dag van vandaag nog steeds broeden. Het werd min of meer gebruik om bij een jubileumviering een boek uit te geven. Zo werd in 1998 bij de viering van het 55-jarig bestaan ons laatste boek 'Vogels kijken in de Zaanstreek' uitgegeven. De naam van het verenigingsorgaan 'De Grutter' is in 1999 gewijzigd in 'De Kieft'. Deze naam sluit beter aan bij het verenigingslogo, een vliegende Kievit.

Weidevogels vragen nog steeds veel aandacht

De laatste vijf jaar kwam nadrukkelijk de problematiek rond de weidevogels weer naar voren. Hoewel de veenweidegebieden nu wel beschermd en veiliggesteld waren via allerlei wetten (onder andere de Vogel- en Habitatrichtlijn), kwam nu de problematiek rond het beheer naar voren. Het bleek dat het beheer (veel) te wensen overliet. Het verdwijnen van de boeren, die geen bestaansrecht meer hebben in de arbeidsintensieve polders in de Zaan-

streek, te vroeg maaien, onjuist waterbeheer onder andere door de klimaatverandering, hebben geleid tot een verdere achteruitgang van de aantallen weidevogels. Subsidiereregelingen via nestbescherming bleken wel enigszins te helpen, maar zijn nog niet zaligmakend. Er is ook veel commotie ontstaan door de opkomst van predatoren, zoals de Vos en de toename van roofvogels. Ook in de Zaanstreek is deze laatste groep vogels de afgelopen tien jaar sterk toegenomen. Soorten die waarvan we dit eigenlijk niet willen, krijgen de laatste jaren de overhand, zoals Grauwe Gans, Nijlgans en Kleine Mantelmeeuw. Deze zouden het evenwicht in de veenweidegebieden verstoren. Allemaal problemen die vandaag de dag nog volop aan de orde zijn en waar vele leden van onze vereniging zich mee bezighouden. Onze broedvogelonderzoekers wijzen nog steeds op een teruggang van de aantallen broedende weidevogels en in het verlengde daarvan, de opkomst van moeras-, riet- en zangvogels.

Tijdens de viering van het 60-jarig jubileum stonden roofvogels en uilen centraal. Deze dag werd georganiseerd in samenwerking met onze zeer actieve Werkgroep Roofvogels en Uilen, die ook sinds vele jaren het (broed)bestand van deze soorten in kaart brengt. Ook werd in datzelfde jaar al weer de vijftiende jaargang van de succesvolle cursus Vogels Herkennen gehouden. In totaal namen in twintig cursusgroepen al meer dan zeshonderd mensen deel. Vogels en natuurbescherming in de Zaanstreek zijn hierdoor zeker verder op de kaart gezet. Inmiddels zijn we aangeland in 2008 en bestaan 65 jaar. De Vogelbeschermingswacht mag dan wel de voor werkenden pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt, maar we willen, gaan en moeten door voor 'onze' vogels.

Met dank aan Paul Bakker, Cees Brinkman, Luuk Plekker en Martien Roos.

■ E. Staats, Loggerstraat 46, 1503 KE Zaandam, e-mail: ed.staats@zonnet.nl.

Jan P. Stribos signeert zijn boek tijdens het 35-jarig jubileum in 1978. Foto: C. Brinkman.